

Biblical and Rabbinic S'faikos

Dec. 19, 1993

1) Primacy of Shulchan Aruch

פתחי תשובה יורה דעה סימן רמב ס"ק ח

כל חכם כו' - עיין במהרש"א בח"א פ"ג דסוטה שכתב ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי הם אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח טעות נפל בהוראתו והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן ע"ש. ואפשר דדוקא בזמן הרב מהרש"א שלא היה עדיין שום חיבור על הש"ע אבל האינדא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"א ושאר אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים:

A) Karaites

שולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן ד סעיף לו

הגה: הקראים אסור להתחתן בהם, וכולם הם ספק ממזרים, ואין מקבלים אותם אם רוצים לחזור (ב"י מצא כתוב בתשובת ר' שמשון). אבל האנוסים החוזרים לדת ישראל, נ"ל שמותר להתחתן בהם כמו בשאר גרים (הנ"ל).

שו"ת היכל יצחק אבן העזר א סימן יג

שאלה: טבת תש"ד. הגיעה אלי שאלה אם מותר להתחתן עם הכת בני ישראל שבמדינת הודו, והעברתי את השאלה לחברי הגדול הראשון לציון והרב הראשי הגרמ"ח עוזיאל שליט"א [זצ"ל] שנהירין ליה שבילי אחינו בני עדות המזרח ה"ו, והוא הראה פנים להתיר החיתון עם הללו מבני הכת הזו השומרים תורה ומצוה. ואחרי שביקש חות דעתי אמרתי לעיין ביסודות היתרון... וכן, לאחר העיון, נראה ששונה דין הכת בני ישראל מדין הקראים. כי בענין הקראים נחלקו בזה גדולי עולם (ולא נבוא להכריע ביניהם) ומה **עוד שכבר החמיר הרמ"א ז"ל בדינם וקשה להקל כנגד המפורש בשו"ע**, אבל בענין הבני ישראל לא נאמר כלום. ושוב העיד הרה"ג ר' יעקב ספיר בספרו אבן ספיר שבבני ישראל לא היתה תערובת כל שהוא במשך שנים רבות ונזהרו מנישואים עם גויים. ואם כי לא ידעו מעניני גטין יבום וחליצות, הרי נהגו שלא להוציא אשה מבעלה אלא כל אשה כי ימצא בה ערות דבר חזרה לבית אביה וישבה אלמנות חיות עד יום מותה. ע"כ לאור כל מה שהעליתי נראה לע"ד שאין לאסור החיתון עם בן הכת ההיא המחזיק ביהדות גמורה ומתנהג כיהודי כשר בכל הנוגע לדיני וקדשי ישראל.

2) Two Opinions in the Shulchan Aruch

ש"ך פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב)

ומתוך מ"ש נתבאר דמ"ש הב"ח ז"ל יש מקום עיון בשלחן ערוך במקומות שלא הכריע הרב ב"י לפסוק כדעת א' מהפוסקים ולפעמים כותב בתחלה בסתם לאיסור ואחר כך אומר יש מי שמתיר או ויש חולקים ולפעמים כותב בהפך כל עד כשכותב בהגהת שלחן ערוך דעת מי שחולק על מה שפסק בש"ע בדוכתא שלא נתפשטה הלכה כדברי הא' ויש לו דין זה דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עד כאן לשונו צ"ע דמ"ש ביחיד נגד רבים סומכין על היחיד בהפסד מרובה כבר נתבאר דז"א אלא באיסורא דרבנן ולא באיסורא דאורייתא:

וכ"ת א"כ למה כתב המחבר או שאר פוסקים בכמה מקומות אפילו באיסור דאורייתא דעת היחיד החולק יש לומר דהא תנן בריש עדיות למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים שאם יאמר אדם כך אני מקובל אומרים כדברי פלוני שמעת ועוד תנן התם שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו כל ופי' הראב"ד לומר שאם יראה לב"ד האחרון שהלכה כדברי היחיד הראשון ויסמוך עליו כלומר ויקבע הלכה כמותו כמו שמצינו באמוראים שקבעו הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואף על פי שהמרובים חולקים עליהם ואם לא שמצאו דברי היחיד הראשון לא היו האחרונים יכולים לדחות דברי הראשונים כו' עד כאן לשונו וה"נ אלו היו כותבים המחבר והפוסקים דעת רבים בסתם הייתי אומר שהוא תורת משה או מוסכם במשנה ושל"ס ולא היה שום אחרון רשאי לחלוק אפילו בראיות לכך כותב דברי היחיד שאם יביא שום אחרון ראיות ברורות לדבריו יתנו עדיהן ויצדקו אי נמי משום שמצינו בכמה ארצות ומקומות מחולקים בדינים ונהרא נהרא ופשטיה לכך כתבו דברי יחיד כי אולי יש מקום או מדינה שמורים כן שיש להם על מה שייסמכו וכ"כ בתשו' מנחם עזריה ר"ס צ"ו ז"ל דע כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה זה דרכו בש"ע הקבוע להוראה להביא תחלה דעת היותר מוסכמת והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם י"א א"כ מה שסתם תחלה (בס"ס נ"ו) כדעת הגאונים להתיר הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו ולא זכר הסברא ה' אלא לחלוק כבוד לבעלה שגם גדולים ורבים הם ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו (כמ"ש הרב שם שכן עיקר וכן נוהגין ע"ש) עכ"ל א"נ כשהמחבר תופס א' בחזקת גדול נגד קטן ולא ברירא ליה מילתא שהוא גדול נגד קטן אי עביד להחמיר כדברי הקטן לא מהדרינן עובדא וכדכתב ג"כ הב"ח א"נ משום שאולי יזמן הדין ההוא במקום אח' שיהיה שם עוד איזה צד היתר (כדאיתא בס"ס נ"ז ע"ש) וכה"ג אשכחן טובי בפוסקים דמצטרפים כמה צדדים להיתר א"נ משום שאפשר שימצא בחבורים אחרים ג"כ כדעת היחיד בענין שיהיו שקולים או היחיד יהא רבים וכמו שמצינו כן הרבה פעמים או אפשר לענין שבעל נפש יחמיר לעצמו כדברי היחיד או הקטן דאע"ג דהלכה

פסוקה דהלכה כרבים מ"מ בספרי הפוסקים אולי יש לאותו יחיד ראייה בדורה מן הש"ס או התוספתא או ירושלמי או אולי ימצא עוד ספרים אחרים כן:

2) Biblical versus Rabbinic S'faikos

רמ"א חושן משפט הלכות דיינים סימן כה סעיף ב

ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא; ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל.

השגות הרמב"ן לספר המצוות שורש א

וכן מצינו שהם מחמירין בכל דבר שהוא מצוה מן הקב"ה אפילו על פה והלכו בדברים שהם הלכה למשה מסיני להחמיר בהן כשל תורה כמו שאמרו בפרק ראשון שלקדושין (לט א) ערלה בח"ל הל"מ והקשו והתניא ספק ערלה בארץ אסור ובסוריא מותר, לומר שאם היה הלכה למשה מסיני היה ספיקה אסור. ואולי תתקש ותאמר לדעת הרב כי מה שאמרו בכל מקום להקל בדברי סופרים הוא במחילה ובתנאי מאתם שהם התנו בגזירות ובסייגים שעשו לתורה וכן במצוות שלהם שנהלך בהם לקולא כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא דבר תורה ובין מה שהוא מדבריהם אע"פ שבכל אנו מצווים מן התורה ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויים להתיר אותן אלא מפני התנאי הזה שעשו בהם מתחלתן. ואין אלו דברים הגונים ולא שלעיקר.

משך חכמה דברים פרק יז פסוק יא

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכו'. ראיתי לברר בזה דעת הרמב"ם בשרשיו, דעל כל דבר מדברי חכמים הוא עובר ב"לא תסור". והרמב"ן האריך בעוצם פלפולו לדחות זה מראיות רבות, עצמו מספור. וכללי השגתו, דאם כן היה ראוי להחמיר בספיקן, וביטול דרבנן מפני דאורייתא, ואתי דרבנן ומבטל דאורייתא בתערובת. והאריך למאוד בענינים אלו וחדש בהם שיטה אחרת ואנכי עפר ואפר תחת רגליו, אומר כי לשיקול דעתי האמת כדברי הרמב"ם. והעיקר הוא זה: כי התורה רצתה אשר מלבד ענינים הנצחיים והקיימים לעד, יתחדש ענינים, סייגים, ואזהרות, וחומרות, אשר יהיו זמניים, היינו שיהיה ביד החכמים להוסיף על פי גדרים הנמסר להם [שבאופנים אלו ניתן להם רשות]. ואם יעמוד בית דין אחר גדול בחכמה ובמנין ובהסכם כלל ישראל כפי הגדרים שיש בזה, הרשות בידם לבטל. ולמען שלא ימצא איש אחד לאמר אני הרואה ואיני כפוף לחכמי ישראל, נתנה תורה גדר "לא תסור וכו'", שאם לא כן יהיה התורה מסורה ביד כל אחד, ויעשו אגודות אגודות, ויתפרד הקשר הכללי, מה שמתנגד לרצון השם, שיהיה עם אחד לשמוע לחכמים. ואם לא ישמעו עוברים ב"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ואם כן המצוה דוקא לשמוע מה שיאמרו. **אבל הענין בעצמו שאמרו וחדשו, אפשר דאינו מתקבל אל רצון הבורא, ואם יעמוד בית דין אחר הגדול ויבררו טעותם, או שהוא דבר שאין הצבור יכול לעמוד, ויעשו היפך מזה, מותר.** וכמו: ר' יהודה דשרי משחא, ופרוזבול דאמר שמואל אבטליניה. וכן מאמר ר' גמליאל: על הישנות אנו מצטרים. ואף אם יכוונו האמת, כפי מה שהוא רצון הבורא באמת, בכל זאת לא רצה השם יתעלה לעשותו חק נצחיי מטעמים החמוסים בחקר אלו - ה, רק שיהיה מעצת החכמים וברצונם, ורצה דוקא שנשמע בקולם, אבל לא בפרטי הדברים. ומצאנו דוגמתו בתורה ענין דומה לזה, מה שהחמירה תורה לשמוע בקול מלך יותר ממה שהחמירה לשמוע בקול חכמים. וחייבן מיתה בדברי קדשו (יהושע א, יח) "כל אשר ימרה את פיך מות יומת". ובכל זאת, לדוגמא, שמעי בן גרא, היה מצווה מן השם לשמוע בקול שלמה, לבלי לצאת מקר העיר וחוצה, וחייב מיתה על זה. אבל האם רצה השם שיאמר זה שלמה, ואם היה חפצו יתברך בפרט הזה? שמה איכפת לרחמנא אם יצא, הלואי לא אמר שלמה זה, ולא היה מסבב לקחת בת פרעה, ולסבב חרבן הבית וגלות ישראל. ככה שמה התורה לחוק לבני ישראל לשמוע בקול חז"ל כקול המלך - מאן מלכי, רבנן. אבל בפרטי הענין אין רצונו בציווי פרטי [ומצאתי כן בביאור לרבינו משה פרק יא מהלכות ברכות הלכה ג: נמצא ענין הדברים והצעתן כך הוא וכו', יעויין שם]. וזה פירוש הירושלמי סוכה (פרק ג הלכה ד) דיום ראשון מברך "על נטילת לולב", ושאר יומי מברך "על מצות זקנים" - דהמצוה לשמוע בקולם. ומעתה נבאר כל השגותיו: כי מספקא לן בדברי תורה, שמא הוא חזיר, אם כן אף אם לא צוה הבורא על ספק, בכל זאת שמא הוא חזיר, אם כן אכלנו חזיר דבר המתועב באמת. אבל בספק עירוב, אם כן כיון שהענין הזה אינו בפרט רצון הבורא, רק שצוה לשמוע אליהם, וכיון שעל זה לא דברו, אם כן לא נקרא מי שאינו עושה כן, אינו שומע בקולם, ומדוע לא יהיה מותר? וכן קטן נאמן, כיון שאינם עושים זה מפני שאין שומעים בקולם, אם כן תו לא עברו על "לא תסור". [וכן לא שייך על זה (משלי יב, כא) "לא יאונה לצדיק כל און", כי כשאינו יודע, אינו עושה איסור כלל וכלל. ועיין תוספות שבת שהעירו מהא דר' ירמיה אישתלי וטעים מידי קודם הבדלה. ויש לדבר בזה הרבה, ואין כאן מקומו]. וכן נדחה מפני דאורייתא, כי אם הם אמרו, אבל לא אמרו שזה הוא נצחי, רק אם יעמדו בית דין גדול בחכמה ויטעים דעתם הנאות יותר לפי הזמן לומר היפוכן הרשות בידם, אם כן איך תיבטל מפני זה דבר דאורייתא! וזה חזק יותר בסברא ממה שמצאנו דעשה דממון, לפי שניתנה במחילה - קילא. ויתר הפרטים עיין בחידושי להלכות עדות בס"ד.

קונטרס דברי סופרים (ר' אלחנן וסרמאן)

אבל כונתו דוהו נגד רצון התורה אף
דליכא אזהרה מפורשת ע"ז וכנ"ל :

יה) ומה"ט אנו חייבין לעשות כדבריהן
שהרי אנו מקיימין בזה
רצון השי"ת שהסכימה דעתן לדעתו ומ"מ
כיון שלא בא עליהן צווי מפורש בתורה
הן קלין מדברי תורה המפורשין :

ע"ז בציווי מפורש וא"כ י"ל דה"ה בכל
המצות ואיסורין של דבריהן הסכימה
דעתן לדעת המקום ולדוגמא כשאסרו
שניות לעריות גם רצון השי"ת היה כן
שנגזור על עצמנו שניות אלא שלא צוה
ע"ז בתורה מפורש וז"ל הרמב"ם בס"פ
כ"ד מהל' שבת אסרו חכמים לטלטל
מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה
בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו
ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא
הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת
השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר
ק"ו שלא יהא טלטול בשבת כטלטול
בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו
ויבא להגביה ולתקן כלים מפנה לפנה או
מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא
בהם שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש
דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל
הטעם שנאמר בחורה למען ינוח עכ"ל ,
ונראה דאין כונת הרמב"ם דבכה"ג
עובר בעשה דלמען ינוח, דהך עשה
אינה אלא בעושה מלאכות האסורות
בשבת ולא במטלטל אבנים מפנה לפנה

סמ"ע סימן סז ס"ק ב

ומדברי סופרים שתהא כל. וטעמם כדי שלא תשתכח תורת שביעית מישראל, אבל חרישה וזריעה לא אסרו בשביעית וביובל כדי
שלא תשתכח, שלא היו רוב הציבור יכולין לעמוד בו ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים שביעית ויובל כן כתבו התוס' בפרק
השולח [דף ל"ו ע"ב ד"ה ותקון] ע"ש]. דדוקא בזמן שהיה שמיטה ויובל נוהג מן התורה היתה מקוימת בהן הברכה לגדל
בשנה שישית לשלש שנים. ולע"ד היה נראה טעם אחר, והוא, דכיון דקדושתן תלויה בארץ ולא שייכא בחול, וכיון דלא שייכא
לעשות בהו דבר בחול, גם בא"י לא תיקנוהו, משא"כ שמיטת כספים שהיא חובת הגוף, וק"ל. ועיין בפירוש רש"י שם ע"א [ד"ה
אי אתה], וגם עיין בפרישה מה שכתבתי כאן [סעיף ג'].

חזון איש הלכות כלאים סימן יח ס"ק ד

ובסמ"ע סי' ס"ז סק"ג פי' כונתו גיטין ל"ז ז' כהא דלא
תיקנו יובל כז"ז משום דאין רוב הציבור יכולין לעמוד,
שאין הברכה אנה בזמן שהוא מה"ת, ועדיין אינו מחויב כהא
דנא כצו עוני צנן והניחוס כדי שיסמכו עניהם עניים בשביעית,
אזנ נמש"כ שאין צ"ד פורשים מלעשות מה שמתחייבים בהשתדנות,
בשביעית הציבור ובשביעית עניי הציבור מפני הבעתה צרכי יחא הכנ,
ומסתבר דהיתה הברכה גם צבית שני וגם אחר החורבן דצ"ד
שנמטנה עושין מה שגוזרין צ"ד שני מטב, והצרכי נאמרה אחר
שעשו את ההשתדנות או במקום שנפטרו מהשתדנות, ועד כמה
נכשחדג מסור נחכמוס ע"פ עיון התורה צרוה קדשם.